

Активна социална програма и нейното стратегическо преимущество

Венелин Терзиев, Юлиан Младенов

***Active social model program and its strategic advantage:** This paper discusses classical complex social programs, methodology for their development, and their essential features. Make a study of the social adjustment. Studied in detail the mechanism of the development of targeted active social program and the components of the mechanism for its activation. Described is a system of criteria for the effectiveness of social work.*

***Key words:** social program performance criteria, social regulation.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В условията на командно-административната (тоталитарна) обществена система традиционно са се използвали класическите комплексни целеви социални програми. В тези условия програмите са се разработвали и осъществявали в значителна степен откъснати една от друга, били обвързвани с държавното централизирано-директивно, перспективно и текущо планиране. Тези социални програми се реализират паралелно с външната обществена среда. Те се позовават на държавното финансиране и бюджетното планиране, заедно с това не предвиждат съществено направляващо въздействие от страна на субекта и обекта на управление, на корекцията на социалното планиране, на взаимодействието на участниците в социалните програми, на корекцията на относително социалната оценка от внедряването на програмата.

В условията на демократични преобразования дадените принципи за социално програмиране стават недостатъчно ефективни. В условията на социална нестабилност класическата форма на социалните програми се нуждае от необходима корекция. Практиката за разработване на социални програми е принудена да се откаже от закостенелите, дълго време непроменени програмни разработки. Макар днес да е направено достатъчно в системата на труда и социалното развитие, социалната политика все още слабо се опира на науката, на стратегията за търсене на ресурси за човешкото развитие, на обмислената кадрова политика, на научно-методическото обезпечаване развитието на социалната сфера, на научно-практическите разработки на актуалните социални проблеми.

СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРОГРАМИ

Демократичните промени изискват нова идеология за разработване и реализация на социалните програми. Обществеността вече не може да избира социални цели като някакъв компонент от неизменяеми във времето целенасочени действия, тъй като промяната на условията на обществената жизнена дейност води до ръст на необходимите изменения в реализацията на социалната програма. Социалните програми трябва да имат възможност за активно партньорско взаимодействие на техните участници, да въвеждат принципа на демократично взаимодействие с обекта на социално въздействие. Съвременните социални програми не трябва да се лишават от връзката с държавното финансово и бюджетно планиране. Техният основен ресурсен източник трябва да се формира на основата на бюджетите на национално и регионално ниво [1,2,3].

Класическите комплексни социални програми се ориентират към определяне на социалната си ефективност чрез ефективността от капитални вложения, абстрахирайки се частично от другите инвестиции (в това число и от социалните инвестиции, влагане в образователен, научен и човешки капитал). Счита се, че в условията на стабилна социална среда приложените на частичните ѝ изменения не е нужно да се отбелязват в основните показатели на социалната

програма. Поради това показателите за социално-икономически оправдания, изпълнени на основата на използваните нормативи, като правило са били положителни, а фактическите социални резултати от развитието на човешките ресурси често се оказвали отрицателни и което е странно, по никакъв начин не е повлияло върху следващите етапи от реализацията на социалната програма.

Основна цел на социалните програми в България в последните години е била да се осигури стабилността, а съвсем не развитието на човешките ресурси и помощ на хората в неравностойно положение[4,5].

В условията на изграждане на информационното общество се зараждат нови теоретични подходи, образува се нов модел от активни, динамично самоусъвършенстващи се социални програми, способни на активно самоусъвършенстване и приспособяване към динамично изменящите се условия на социален живот. Трябва да се отбележи, че в новите икономически условия се повишава реалната необходимост от ориентиране на социалните програми за разрешаване на проблемите на интелектуално образователното развитие, характеристиките на здравето и физическото развитие на определена част от населението (работно и други неработещи).

В днешно време здравето на населението е реален показател за благосъстоянието на страната, отражение на качеството на живот и нивото на развитие на човешките ресурси. Състоянието на здравето пряко е свързано с дохода на глава от населението и с поддръжката на здравеопазването.

Приложение на социалните програми

Приложението на социалните програми в условията на съвременната пазарна система на производство изисква не само задълбочени знания и разбиране на неговата природа и същност, но и творчески целенасочени умения да се използват специфичните форми за съвременно социално управление. Трябва да се използват такива технологични процедури за съставянето на програмите и тяхното реализиране в съответствие с принципите за социално управление.

Практически населението обективно предпочита да участва в такива активни социални програми, в основата на които лежат социални процеси, насочени към човешкото развитие. Социалните процеси, базиращи се на активното проектиране, имат неуравновесен, динамичен характер и затова именно те са на преден план в активните социални програми. Основата на социалните ресурси за поддържане на програмите условно може да се структурира като съчетание от субординирани минимум три слоя на поддръжка.

Първият слой е ресурсна основа на пространството от потоци, които се състоят от верига електронни импулси (телекомуникация, компютърна обработка, системите за излъчване и високоскоростен транспорт, основан на информационните технологии).

Вторият слой на поддържане се състои от структури и комуникационни центрове. Това са преди всичко големи социални институции, които са връзка на световната мрежа за поддръжка на социалните проекти.

Третият слой на поддържане на програмите се отнася към управляващия мениджърски елит, който осъществява управленски функции. Технократският, финансовият и мениджърският елит, които заемат в нашето общество водеща позиция, също така имат своите специфични изисквания, касаещи материалната и пространствената база на своите интереси и действия.

В съвременните условия разработването на програми изисква залагането в механизма на реализирането им на една активна изследователска и новаторска работа за нейното самоусъвършенстване. Адекватността на програмно-целевото социално управление в условията на нестабилен и променящ се постоянно начин на живот се проявява в неговата насоченост към активно изследване на резултатите от внедряването на социалната програма (социална оценка на резултатите от внедряването), привличане на широки слоеве от населението за нейното разработване. Активните социални програми се разработват като се използват различни социални проекти. Те имат пряка и обратна връзка на социалното взаимодействие, която определя възможностите за адаптация на компонентите на програмата към изменящите се изисквания спрямо нея. В процеса на реализация на социалната програма могат да се променят някои от нейните социални цели, срокове за изпълнение, частично участниците и да се трансформира привлеченият социален ресурс [6].

Фиг.1. Съществени черти на активна социална програма

По своята същност в съвременните условия активните социални програми отразяват прехода от традиционен към иновационен модел на обществено развитие. Именно този преход определя комплексното използване на социалните програми в рамките на иновационното творчество, партньорските отношения на участниците в програмата, делегирането на спомагателни функции, а също така и широкото участие на населението при реализирането на програмите (фиг.1).

МЕТОДИКА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА СОЦИАЛНА ПРОГРАМА

Основни компоненти за реализиране на програмата

Методиката за разработване на активна социална програма изисква да се акцентира върху следните компоненти [7,8]:

1. *Установяване на социалния проблем.* Анализирайки детайлно проблема и по-разумния контрол на определени негови ключови процеси, той може да се превърне във възможност, която да помага хората не просто да преживяват, но и да постигнат определена промяна в собствените си съдби.

2. *Определяне на социалната цел на програмата* се явява като отправна точка за програмиране процеса на развитие на човешките ресурси. Съществено основно въздействие върху определяне на социалната цел на програмата оказват външните фактори на социалната среда на региона и страната. По принцип с тях винаги трябва да се съобразява и да се приобщава програмата към техните изисквания.

3. *Проектирането на плановата траектория* за развитие на човешките ресурси се осъществява в рамките и при отчитане на приетия за внедряване цялостен комплекс от националните и регионални програми в съответствие с предварително определените социални критерии.

Проектирането на направлението на развитие на човешките ресурси е свързано с решаването на следните обективни задачи:

- Определяне на началните координати на процеса за развитие на човешките ресурси.

- Описание на условията и параметрите на крайните му състояния (крайните координати на траекторията за движение).

- Задаване на критерии за качествени и количествени показатели за развитието на човешките ресурси.

Тенденции при разработване на социални програми

Има изследвания, свързани с решаването на задачата за построяване *плановата траектория на управляемата система* [9,10]. Разглеждайки подробно някои опити за използване на резултатите от тези изследвания, се стига до извода, че математическото формиране на даден проблем има ограничена практическа значимост при проектирането на методите за въздействие върху развитието на човешките ресурси. Истинността на даденото твърдение се потвърждава от факта, че „всеки опит да се осъществи пренасянето на обекта ... чрез действията на управлението ... от началното състояние в желаното крайно се опира до принципната невъзможност за математически точно определяне на началните условия на обекта”. С подобен проблем е свързана също и необходимостта от формализация на въздействието на външните смущения на системата за жизнена дейност на населението.

В тава отношение става актуално поддържането на условията за материално потребление и ниво на здравето на населението, а също така и проектиране траекторията на образователното развитие на човешките ресурси. Съвременната система на научно-образователни институти в бъдеще ще стане базов елемент на информационното общество като общество, основано на информационни ресурси, а също така и на самообучаващи се образователни системи. В съвременните модели на активни социални програми е необходимо да се залага траектория за изпреварващо образование на населението. Образователното развитие трябва да притежава непрекъснат характер, да предвижда целевата подготовка, самоподготовка, преподготовка на населението и други нови форми за обучение. Изпреварващото образование в абстрактен вид изглежда като някакъв идеал, към който може да се стреми образователният процес, измествайки своите акценти за

развитие от миналото към сегашното и бъдещето. Може съществено да се намали неопределеността от бъдещето, като от различните алтернативи и прогнози се отделят най-желаните и същевременно най-реалните тенденции, простиращи се в бъдещето, което се поддава на насочване (управляемо въздействие). Такива тенденции или черти на бъдещето могат да се превърнат в нормативно виждане за развитието на обществото или отделни сфери от неговата дейност [3].

Трябва да се отбележи, че най-важната цел на *съвременните социални програми* се определя от изпреварващото ниво на познания, предвиждане и достигане на социално значими последици от бъдещето при формирането на общия образователен процес. Достигането на дадена цел може да служи като критерий при реализацията на модела за изпреварващото образование като основа на социалното конструиране на изпреварващото човешко развитие. По своята същност даденото социално конструиране е обобщен резултат от реализацията на комплекс активни социални програми на обществото.

Изпреварващото образователно развитие на човешките ресурси на ниво общество отразява прехода на индивидите от един социално-професионален слой към друг. Той е придружаван от развитието на способностите и потребностите на индивидите чрез усвояването на един или друг комплекс от културни ценности – език, символи, обичаи, традиции, обществени норми, общи и специализирани знания, транслиращи се с образователната и самообразователната система на обществото и възможности за непрекъснато усъвършенстване на личните умения, навици, опит в системата на социалното професионално действие [3].

Основното направление при търсенето на оптимални форми на *социално конструиране* е динамично развиващата се система за образование и съответния на нея нов тип динамично развиващ се интелект, нова личност. Тази позиция може да се аргументира с това, че образователната система представлява социална индустрия, която подготвя специалисти с един или друг тип мислене, това е духовно целево развитие на този или онзи тип човешка личност, т.е. това по същността си е система за разширено възпроизводство на духовната култура на членовете на дадено общество. Обществото се трансформира и се развива бързо, а системата от образователни институции, педагогическата практика са „тясно място“ за този процес. Образователните институции от различен ранг констатират количествен ръст на завършващите специалисти, без да се грижат за съответствието на техните качества с растящите потребности на съвременното обществено развитие. Да се преодолее това противоречие може само при създаването на условия за конкуренция на структурните елементи на образователната система, по целеви начин ориентирана към развитие на грамотността на различните слоеве население. Именно образователното развитие на човешките ресурси, определяйки съвкупността от усвоените систематизирани знания, умения и професионални навици, а също така и придобитите способности за по-нататъшно усвояване и анализ на знанията, обмяната и използването на информацията в процеса на професионалната дейност, представляват най-важният фактор и социалната цел на цялата социална политика.

Активната социална програма се отличава също с динамична приспособенска (нагаждаща се) регулация чрез реализирането на обратните връзки при нейната реализация. Функциите на приспособенския регулатор са един вид решение на задачата за оптимизация на нейните компоненти в резултат от измененията на условията на жизнена дейност на населението – погасяване на смущаващите външни социални импулси, възникващи при внедряването на социалната програма.

Приспособенският регулатор на програмата се състои от три взаимно свързани части: **а)** системите за социално изследване, **б)** органичната система за планиране и **в)** органичната система за регулиране.

Системата от социални изследвания се реализира с помощта на методите, изучаващи социалните интереси на населението. Като резултат от социалните изследвания се разкриват потребностите и предпочитанията на населението от определени социални блага: жилище, укрепване на здравето, спортни и културни нужди, повишаване на квалификацията и преподготовка на персонала.

Социалното планиране се реализира с цел разрешаването на социален проблем, възникнал поради несъответствието на компонентите на социалната програма с изменените се изисквания.

Социалното регулиране е процес по създаване на условия за активна реализация на социалната програма. Успешното осъществяване на социалното регулиране способства за обединяване на участниците в програмата, за сближаването на техните интереси и интересите на населението, към което е насочена програмата.

За реализиране на приспособенския регулатор на програмата е необходимо да се: **а)** прогнозира (изпреварващо отразяване на действителността); **б)** планират социалните изменения в компонентите на системата; **в)** създаване на имитационен модел за формиране на процеса по реализация на програмата; **г)** вътрешен непосредствен регулатор на системата за управление на програмата; **д)** външен регулатор на системата за управление на програмата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Принципът за изпреварващото отражение на действителността изразява възможността за приспособяване на обществото към променящите се условия на средата и самата възможност за съществуване, способността за осъзнаване на днешната и бъдещата действителност. Изпреварващото отражение на социалната действителност е една от формите за отразяване на бъдещото социално развитие, което е основа за появата на всички форми за предвиждане на бъдещите събития.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Кусев, Ив., Основи на социалната работа, Кабри, С., 1998.
- [2] Леков, К., Социална политика, Университетско издателство "Неофит Рилски", Благоевград, 1999.
- [3] Социалните науки и социалната промяна в България, БАН, АИ "Проф. Марин Дринов", С., 1998.
- [4] Бестужев-Лада И.В. Нормативное социальное прогнозирование: возможные пути реализации целей общества. М., 1987.
- [5] Иллнер М. Оценка эффективности социальных мероприятий. // Социологические исследования. 1990. №1. С-75.
- [6] Основы современного социального управления: теория и методология, М., 2000.
- [7] Проблемы планирования и управления. Опыт системных исследований./ Под ред. Голубкова Е. П., Жандарова А. М., 1987.
- [8] Социальная философия истории – теория социального развития, К., 1996.
- [9] Теория социального управления, К., 1996
- [10] Черкасов Г. Н. Социальная эффективность: сущность и критерии. Социологические исследования. 1978. №3.

За контакти:

Проф. д-р Юлиян Младенов, катедра ТММРМ, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888 716, e-mail: jmladenov@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.